

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וישב תשפ"ד¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

על החלומות ועל המלחמות

כח הפה בפתרון חלומות

יוסף אומר לשר המשקים ולשר האופים: "הלוא לאלקים פתונים, ספרו נא לי" (בראשית מ, ח). כלומר, "פתרון החלומות לה' הוא, כי הוא יודע העתיד, ונהרץ בהלום מה יהיה, ואם אפתור אותו לטוב או לרע - לא יועיל ולא יזיק. ואחר שהדבר כן - אל תחושו שתספרו חלומותיכם לי" (אבן עזרא שם), "כי אין בדבורי לכם תועלת או הפסד" (רמב"ן שם). הפתרון שלי לא ישפיע בשום אופן וצורה על מה שעתיד לקרות. (עד כאן דברי יוסף).

לפי זה, כששר המשקים אומר לפרעה בפרשה הבאה: "ויהי פאשר פתר לנו פן הנה" (שם מא, יג), הכונה היא, שיוסף אכן הצליח לעמוד על סוד ה', ולהבין מה רצה הקב"ה לרמוז באותם חלומות. אבל לאופן הפתרון לא היה השפעה על מה שהתרחש בפועל.

אבל חז"ל לא מפרשים כך. חז"ל מפרשים, "ויהי פאשר פתר לנו פן הנה" - מכאן שכל החלומות הולכין אחר הפה (ברכות נה, ב). כלומר, הקב"ה לא נהרץ בהלום מה יהיה, ויוסף הצליח להבין מה רצה ה' לרמוז בחלום. אלא, מפני שיוסף פתר כך - נהיה כך, ואם היה פותר אחרת - היה נהיה אחרת. כי העתיד לא נקבע מראש ע"י הקב"ה ונרמז בחלום, אלא הפותר הוא זה שקובע מה יקרה בעתיד, כפי האופן שיפתור את החלום.

אם כך, למה אומר יוסף "ל אל קים פתונים"? ולמה הוא אומר לפרעה - שמבקש ממנו לפתור את חלומותיו - "בלי עדי, אל קים יענה את שלום פרעה"²?

התשובה היא, כי אמנם נכון הדבר שהעתיד תלוי במה שיאמר הפותר, אם יפתור לטוב או לרע, אבל מי שם פה לאדם? ומי שם במוחו את המחשבה, כיצד לפתור את החלום? - הקב"ה! ואם כך, אפשר לומר, שבבעצם - "ל אל קים פתונים"! ובטורם נפתר החלום, יש מקום לבקש מה' ולאחל לפרעה, שיה' אלקים יענה את שלום פרעה, וישים בפי פתרון טוב בשבילו. כי הפה של אדם קובע הרבה, אבל יש מי שמנחה את הפה, והקב"ה יכול לשים בפי הפותר דברים שונים.

חז"ל מביאים באמת, שרבי בנצח חלום, והלך אל עשרים וארבעה פותרי חלומות שהיו בירושלים, וכל אחד פתר לו פתרון אחר, וכל הפתרונות התקיימו³ (ברכות נה, ב). כי כלם היו בהשגחת ה', וכך ה' רצה, שכל הפתרונות האלו יאמרו ויתקיימו.

בענין כח הפה של האדם (בענין אחר, לא בנוגע לחלומות), ישנה גמרא נפלאה, שקשה לכאורה להבין אותה. הגמרא אומרת, שע"י שאברהם אבינו אמר לנעריו "וּנְשַׁתְּחוּהוּ נְשׁוּבָה הַאֱלִיכֶם" (בראשית כב, ה) בלשון רבים - זה מה שגרם

שיצחק לא נשחט, וחזר חי מהעקידה (מ"ק יח, א). אם היה אומר "וּנְשַׁתְּחוּהוּ נְשׁוּבָה הַאֱלִיכֶם" בלשון יחיד - יצחק לא היה חוזר חי מהעקדה. וזהו פלא. שהרי ה' ודאי לא רצה שיצחק ישחט, וא"כ מה פירוש הדבר, שרק אופן הדיבור של אברהם אבינו הוא זה שהציל את יצחק!

כנראה שהפשט הוא, שהקב"ה ידע מה אברהם יאמר, או שהקב"ה כיון מה שאברהם יאמר, כדי שיצחק לא ישחט. הקב"ה בודאי לא רצה שיצחק ישחט. אבל איך הוא עשה את זה? - ע"י שאברהם אמר "וּנְשַׁתְּחוּהוּ נְשׁוּבָה הַאֱלִיכֶם". וזה כדברינו, שאמנם יש כח לדיבורו של האדם, אלא שסוף סוף - הקב"ה מכין ומשפיע, מה יאמר האדם, וכיצד יוציא את הדברים מפיו.

"אשירה לה בחיי"

והנה, אם מבינים שהקב"ה הוא זה שמכוין את מחשבתו של פותר החלום לכיוון הרצוי לו ית', נשאלת השאלה: כיצד נעשה הדבר כאן, וכיצד כיון הקב"ה את מחשבתו של יוסף לפתור את חלומות השרים כפי שפתר? ונגם אם לא נאמר כן, אלא נאמר שיש לפותר החלום עצמאות וחופש בחירה מוחלט לפתור את החלום כפי רצונו, עדין יש לשאול: למה ראה יוסף לפתור את חלומו של שר המשקים לטובה, ואת חלומו של שר האופים לרעה?

אולי מותר לומר כך: החלומות, אחרי הכל, הרי מושפעים גם מאישיותו של האדם. ועתה, הבה נתבונן: מה חולם שר המשקים? - "וַיְהִי גִפְן לְפָנָיו... הַבְּשִׁילֹי אֲשַׁכְּלִיתִיהָ עֲנָבִים" (שם מ, ט-י). האם הגפן שייכת לפרעה? - לא כתוב שהיתה שייכת לפרעה. סתם גפן. ואף על פי כן, מה עושה שר המשקים? - "וַיִּאָקַח אֶת הָעֲנָבִים, וַאֲשַׁחַט אֹתָם אֵל פֹּסֶס פְּרָעָה, וַאֲתָן אֶת הַפֹּסֶס עַל כַּף פְּרָעָה" (שם, יא). למרות שהגפן לא שייכת לפרעה, השר לא לוקח ממנה כלום לעצמו, אלא נותן את הכל לפרעה. זהו עבד נאמן, שרוצה לשעבד את הכל למלך. לעבד כזה מגיעה חנינה. גם אם היתה איזו סיבה להרוג אותו, מגיע לו שהמלך יחון אותו, ויחזיר אותו לתפקידו.

לעומת זאת, מה חולם שר האופים? שר האופים חולם, שעל ראשו שלשה סלים, ויבסל העליון מפל מאכל פך עה מעשה אפה" (שם, יז). האוכל של פרעה נמצא מעל ראשו. ומה קורה? - "וַיְהִי עֹוֹף אֶכְל אֹתָם מִן הַסֶּל מֵעַל רֵאשֵׁי" (שם) האם השר מנסה לעשות משהו בענין? לגרש את העופות, או להרוג אותם, או לכסות את "מאכל פרעה" כך שהעופות לא יגיעו אליו? - שום דבר! הוא לא עושה מאומה למנוע את הנזק. אם כך, זהו עבד שאינו נאמן. מגיע לו שהמלך יתלה אותו על עץ. אמנם מדובר רק בחלום, לא בדברים שהתרחשו במציאות, אבל גם מחלום אפשר ללמוד משהו על אופיו של

כבר משהו אחר. אז הוא מתגבר על כל החשבונות ויוצא למרד. הוא יהודי זקן וחלש, יש לו חמישה בנים צעירים יותר, שגם זה לא צבא גדול, אבל בכל זאת אין לו חשבונות. כמו ששמעון ולוי אמרו ליעקב "הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲוֹתָנוּ" (בראשית לד, לא), אתה צודק שהחשבון הוא ש"עַכְרָתָם אֲתִי לְהִבְאִישְׁנִי בְּיֵשֶׁב הָאָרֶץ" (שם, ל), אבל אנו איננו יודעים לעשות חשבון כשזה נוגע לאחותנו, כך גם מתתיהו לא יודע לעשות חשבון כשזה נוגע למלכות שמים. אין לי צבא, אז אין צבא. אין לי פילים, אז אין פילים. כי אין חשבונות כשזה נוגע למלכות שמים. אבל אינה דומה שמיעה לראיה. כל עוד רק שמע את זה, זה עוד לא פעל אצלו חזק כל כך. כשראה - זה גרם לו לפעול.

יש מקום להסביר כך גם על משה רבינו - בתוספת הסתייגות והתנצלות, שאיני יודע אם מותר לומר כך על משה רבינו. משה שומע מפי הגבורה שישראל עשו עגל מסכה (שמות לב, ז-ח). מה הוא עושה? הוא מתפלל שה' לא יכעס, וחוטף את הלוחות. חז"ל אומרים, שכביכול הקב"ה לא רצה לתת לו את הלוחות, ובכל זאת משה "חוטף" את הלוחות מיד הקב"ה ויורד מן ההר. "וַיְהִי פֶּאֶשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה, וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֹל וּמַחֲלַת - וַיַּחַר אֵף מֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַח מַיְדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׂפֹר אֹתָם פַּתַּח הָהָר" (שם, ט). אחרי שטרח "לחטוף" את הלוחות מה', למה הוא שובר אותם? אפשר להסביר, שבהתחלה רק שמע מהקב"ה מה שקרה. הוא גם התפלל בעד ישראל, ובודאי עשה זאת עם כל הלב, אבל הוא עוד לא חש כ"כ במה שקרה. אבל כשהוא רואה את העגל בעיניו, רושם הענין מתחזק אצלו הרבה יותר. עכשיו הוא כבר לא יכול להחזיק את הלוחות, עכשיו הוא מוכרח לשר את הלוחות. אינני אומר שזהו ההסבר היחיד. יש גם הסברים אחרים. למשל, שמשה חשב שישראל מסכנים מאד, חשבו שמשה מת ולכן עשו את עגל. אבל עכשיו הוא רואה שהם רוקדים, ומצב רוחם כלל לא גרוע, לכן הוא שובר את הלוחות. או פשוט לומר, שמשה רצה לשוב את הלוחות לעיני ישראל, כדי לזעזע אותם. אם היה יורד מההר בלי לוחות, יאמרו שלא קיבל לוחות. לכן חטף את הלוחות, בכוונה תחילה לשר את אותם לעיני כל ישראל כשיגיע למחנה. עכ"פ, על משה רבינו אינני יודע איזה הסבר נכון. אבל לגבי מתתיהו כמדומני שזהו ההסבר הנכון, שלמרות שידע ושמע על גזרות היוונים, בכל זאת אינה דומה שמיעה לראיה, ורק כשהוא רואה הוא מאבד את כל החשבונות ומחליט שמוכרחים לעשות משהו. אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט, ואם נלחמים לשם שמים - אפשר לנצח את היוונים גם אם יש רק שלשה עשר אנשים.

מלחמות - רק לשם שמים

מלחמת החשמונאים הרי לא היתה מלחמה על עצמאות מדינית, אלא מלחמה על שמירת התורה והמצוות, שישראל יוכלו לקיים תורה ומצוות. אם היוונים לא היו גוזרים על הדת, רק היו מכיידים את עולם על ישראל מבחינה גשמית וכלכלית, מתתיהו ובניו לא היו יוצאים במרד נגדם, אלא היו נכנעים, כמו שנכנעו קודם לכן לשלטון יוון. רק מפני שהיוונים גזרו על התורה והמצוות, טמאו את המקדש, וציוו לעבוד עבודה זרה - זה מה שהניע את מתתיהו ובניו למרוד

האדם. הוא עבד שאינו נאמן למלך, הוא מפקיר את מאכל המלך. אם כך - מגיע לו להתלות על העץ. אולי כך מותר לפרש את המניעים לפתורנו של יוסף⁴.

מה הלקח מזה עבורנו? - הלקח הוא, שלהבדיל, כמו שר המשקים, גם אנו עבדי המלך, וחיים בעולם ששייך למלך! וא"כ, גם אנו צריכים להיות עבדים נאמנים למלך. לדאוג לשעבד את הכל למלך, עד כמה שירינו מגעת. מה שאי אפשר - אי אפשר, אבל לפחות לנסות לשעבד את העולם למלך, ולהשתמש בו רק לצורך עבודת המלך.

אנו אומרים בכל יום, "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו". ה' ברא אותנו בשביל כבודו. ממילא, תפקידנו הוא לדאוג לכבוד המלך, שכל חיינו יהיו שירה למלך. דוד המלך אומר, "אֲשִׁירָה לְה' בְּחַיִּי" (תהלים קד, לג). מה פירוש "בְּחַיִּי"? הפשט הפשוט הוא - בזמן שאני חי. שכל זמן שאני חי - אשירה לה'. אבל אפשר לפרש ש"בְּחַיִּי" הכוונה היא, באמצעות חיי⁵. שעצם חיי הם שירה למלך מלכי המלכים הקב"ה. כשחיים כמו שצריך, חיים של שמירת תורה ומצוות - החיים עצמם הם שירה לקב"ה. לעומת זאת, כשחיים כמו נבוכדנצר הרשע, או כמו פרעה - החיים הם גידוף ומרידה במלכות שמים.

זה כנראה הפשט בדברי חז"ל, שנבוכדנצר הרשע רצה לומר לה' שירות ותשבחות שהיו עוד יותר יפות משל דוד המלך, ובא מלאך והכה אותו על פיו שלא יוכל לומר (סנה' צב, ב). למה? אם פעם הרשע הזה רוצה לומר שירות לקב"ה, למה לא לתת לו? אלא שנבוכדנצר שונה מדוד המלך. דוד המלך, החיים שלו הם שירה לה'. נבוכדנצר, החיים שלו הם חירוף וגידוף, הם מרידה במלכות שמים. הוא שרף את בית המקדש, ביטל את מלכות בית דוד, הגלה את ישראל מארץ ישראל, אדם כזה השירה שלו היא לא מהחיים שלו, השירה שלו לא אמיתית. לאדם כזה לא ראוי לתת לומר שירה לה'. דוד המלך השירה שלו היא שירה לה', כי החיים שלו הם חיים לה'.

מה גרם למתתיהו לצאת למרד?

כשמתתיהו רואה את המתייון מקריב לעבודה זרה, הוא לא יכול לסבול את זה. הוא מוכרח להלחם נגד זה. החיים שלו לא סובלים דבר כזה, שתהיה מרידה בה' בצורה בוטה כזאת. לכן הוא יוצא למלחמה, בלי לעשות חשבונות, האם יש לו מספיק צבא ומספיק כח להלחם נגד היוונים, או לא. הוא לא עושה חשבון, כי הוא לא יכול לראות מרידה כזאת במלכות שמים, ולכן הוא הורג את המתייון, ואז מתלקטים אליו עוד אנשים, לפי רש"י היו בהתחלה רק שלשה עשר איש שלחמו נגד צבא יון (עי' רש"י דברים לג, יא) - וצבא יוון נעזר בפילים ובכל מיני אמצעי לחימה של הימים ההם - אבל לחשמונאים זה לא משנה, והם יוצאים להלחם נגד צבא יון הגדול והחזק, בידיעה "כִּי אֵין לְה' מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוּ בְּמַעֲט" (שמו"א יד, ו). כי כשזה נוגע לכבוד שמים, אין להם חשבונות.

למה מתתיהו חיכה עד לאותו רגע? הרי כבר קודם היו גזירות היוונים! לא יודע אם מותר לומר, אבל אולי הסיבה היא, מפני שאינה דומה שמיעה לראיה. עד עכשיו הוא שמע שהיוונים עושים במקדש מה שהם עושים, גזרו על שבת חודש ומילה ועוד דברים, אבל הוא רק שמע את זה. לשמוע זה עוד לא מספיק כדי לאבד את כל החשבונות. כשהוא רואה - זה

בכלל, בכל החיים, הכלל צריך להיות - "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב). אמנם לפעמים אדם משלה את עצמו שכל מה שהוא עושה זה לשם שמים, ולפעמים אפילו על עברה הוא אומר שהיא לשם שמים, אך כבר אמר על זה האדמו"ר מקוצק זצ"ל, שלכן המשנה אומרת, "ו כל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב). מה פירוש "כל"? לאתויי מאי? לאתויי, שגם ה"לשם שמים" יהיה לשם שמים!... שאדם לא ירמה את עצמו, אלא יבדוק היטב, האם ה"לשם שמים" שלו הוא באמת לשם שמים... אמנם חז"ל אמרו "גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה" (נזיר כג, ב), אבל לא צריך למהר לעשות עבירה לשמה. צריך לעשות מצוה לשמה, לשקול היטב איך יעשה רצון אביו שבשמים.

מלחמות - אני עשיתי (ע"ז ב, ב)

גם בדורות מוקדמים יותר רואים, שרק מלחמות שנעשו ברצון ה' הביאו לנצחון במלחמה. בימי צדקיהו נלחמים במסירות נפש נגד הכשדים, וירמיהו אומר להם שאין טעם למלחמה הזאת. "פי תלחמו את הפשדים - לא תצליחו!" (ירמיהו לב, ה) "פי אם הפיתם כל חיל פשדים הנלחמים אתכם, ונשארו בם אנשים מדקרים איש בצלו - יקומו וישרפו את העיר הזאת באש" (שם לו, י). גם אם תפנו את כל חיל כשדים, וישארו בם אנשים פצועים ומדוקרים בלבד - הם יקומו ויכבשו את ירושלים! מפני שלא גודל הצבא קובע, ולא מצב החיילים קובע, אלא רק דבר ה' קובע. ממילא, אם ה' אומר שעליכם לעשות שלום עם נבוכדנצר ולא להילחם בו, ואתם כן נלחמים - לא תצליחו. אם הולכים עם רצון ה' - הכל מצליח והולך. כשהולכים נגד רצון ה' - שום דבר אינו הולך.

לעומת זאת, בימי חזקיהו, כמעט אין חיילים שילחמו נגד סנחריב מלך אשור, שעולה לירושלים עם צבא גדול ועצום, ובכל זאת ישעיהו הנביא מנבא בשם ה' שסנחריב לא יצליח לכבוש את ירושלים. "לא יבוא אל העיר הזאת, ולא יורה שם חץ... ונגנתי אל העיר הזאת להושיעה" (מל"ב יט, לב-לד). וכמובן, זה מה שקורה: "וייהי בלילה ההוא, ויצא מלאך ה', ויך במחנה אשור מאה שמונים ושמשה אלף, וישפיתו בבקר ונהגה כלם פגרים מתים" (שם, לה). כי אם ה' רוצה להציל את ירושלים - שום דבר לא יעזור לסנחריב. הוא לא יצליח לכבוש את ירושלים, גם אם יביא עמו את הצבא הגדול ביותר בעולם. כשסנחריב עולה על ירושלים - חזקיהו מתמלא בבטחון בה' (בעקבות נבואתו של ישעיהו, כנ"ל), ומחזק גם את העם לבטוח בה': "חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל הקמון אשר עמו, פי עמנו רב מעמו. עמו ירוע בשר, ועמנו ה' אלקינו, לעזרנו ולהלחם מלחמתנו. ויפסכו העם על דברי חזקיהו מלך יהודה" (דה"ב לב, ו-ח). ובכל זאת, כדי להקשות על מלך אשור, סותם חזקיהו את מוצא מימי גיחון העליון (שם, ל) "לאמר: למה יבואו מלכי אשור, ומצאו מים רבים" (שם, ד). על השתדלות מועטה זו אומרת הגמרא, שלא הודו לו חכמים (ברכות י, ב). אמנם חזקיהו היה אחד הצדיקים הגדולים שהיו בעם ישראל, וביקש הקב"ה לעשותו משיח [בגלל צדקותו המופלגת, ובגלל שדאג שלא יהיה בימיו שום עם הארץ בארץ יהודה (סנה' צד, ב)], אבל כאן

ביוונים⁶. בגלל זה זכו החשמונאים לנס, לנצח את יון, למרות שהיו מעטים מול רבים.

לאחר מרד החשמונאים היו עוד מרידות של יהודים בגויים. בהמשך השנים בני החשמונאים מרדו ברומאים, ואח"כ היו עוד מרידות, עד המרד של החורבן ומרד בר כוכבא, אבל מרידות ומלחמות אלו לא הצליחו, כי לא היו לשם שמים כל כך, אלא מתוך חשבונות לאומיים, שלא רצו להיות משועבדים לגויים, ועל זה ה' לא עושה נסים. החשמונאים יצאו להלחם רק על קידוש שמו יתברך, על שמירת התורה והמצוות, לא על ענין לאומי או עצמאות מדינית, לכן המרד שלהם מצליח. המרידות האחרות אינן מצליחות, כי הן היו על רקע כלכלי ולאומי, ולא על רקע דתי. [ואולי גם החטא של שנאת חנים השפיע שלא יצליחו].

המלחמה הראשונה של החשמונאים נגד הרומאים היתה באמת על זה שהרומאים השתלטו על א"י, לא על שמירת תורה ומצוות. אחרי מרד בר כוכבא, אז באמת היו גזרות של הרומאים נגד התורה, עשרת הרוגי מלכות ושאר הרוגים על קידוש השם בתקופה הזו, דור שחז"ל קוראים לו "דורו של שמד". יהודים נהרגו ונצלב, בגלל ששמרו תורה ומצוות. אבל קודם לכן לא היתה מלחמה עם הרומאים על שמירת תורה ומצוות. המלחמה לא היתה על עניני שמים, ממילא לא היתה סיעתא דשמיא במלחמה, כמו שהיתה בימי החשמונאים.

בר כוכבא אמנם לא נלחם על שמירת התורה, אבל היה בעצמו שומר תורה. היה לו צבא גדול מאד, ארבע מאות אלף גבורים יודעי מלחמה (יר' תענית פ"ד ה"ה), הוא נלחם מול הקיסרות הרומאית, שגם לה היה כח לא מבוטל, אבל הוא לא סמך על ה' אלא על כח הצבא שלו, ואמר לקב"ה: "לא תסעוד ולא תכסוף" (יר' שם) כלומר: אל תעזור לנו, ואל תפריע לנו! אנו יכולים להסתדר לבד! זוהי שטות, כמובן. וכי בני אדם יכולים להסתדר לבד, בלי עזרת ה'?! לבד - אי אפשר להתסדר עם שום דבר! זו היתה טעות קשה של בר כוכבא, לומר דברים כאלה. היה צריך להתחנן לקב"ה שיעזור לו לנצח את הרומאים, ואז אולי ה' היה מסכים, והיינו זוכים שבר כוכבא באמת יהיה משיח, כפי שרבי עקיבא חשב עליו (יר' שם). אבל בר כוכבא טעה, וסבר שאינו צריך עזרה מה'. אנחנו גיבורים מהרומאים, וננצח אותם גם בלי עזרת ה', בדרך הטבע.

טעות נוספת של בר כוכבא היתה, שהתחבר עם הכותיים. במקום להבין שלצבא שמורכב מיהודים בלבד, בלי כותיים, תהיה יותר סייעתא דשמיא, הוא מתחבר עם הכותיים, והם אלה שגורמים לבסוף למותו ולחורבן ביתר (יר' שם). ה"לשם שמים" שהיה במלחמת החשמונאים, לא היה במלחמת בר כוכבא. רק המלחמה של החשמונאים היתה באמת לשם שמים. לכן זכו אח"כ, שלא רק שיכלו לשמור תורה ומצוות, אלא זכו גם בעצמאות המדינית. פרקו את עול יון מעל צוארם לגמרי, וזכו להחזיר את המלכות לישראל, כמו שהרמב"ם אומר, "שחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה"⁷ (רמב"ם הלכ' חנוכה פ"ג ה"א), למרות שלא על זה יצאו להלחם מלכתחילה. מטרת המלחמה היתה - כבוד שמים, מפני שהיוונים פגעו בתורה ובמצוות.

שמים על ידינו, ונזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

הוא נכשל. הרי ה' כבר הבטיח ואמר "וְגַנְוֹתַי אֶל הָעֵיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ", וא"כ היה צריך לבטוח בה' ולא לסתום את המעין⁸ (רש"י פסחים נו, א). אין צורך בהשתדלות נוספת אחרי הבטחת ה'.

יהי רצון שנזכה באמת, שכל מעשינו יהיו לשם שמים, וכמו שהתקדש שם שמים ע"י מתתיהו ובניו, יתקדש שם

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' ק"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת וישב: "וַיִּחְלַם יוֹסֵף חֲלוֹם" (בראשית לו, ה) ⇔ "וַיִּחְלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם" (שם מ, ה).
קשר נוסף: "וַיִּשָׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוָרִי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (שם לו, א) ⇔ "כִּי גָבַב גְּבַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעֶבְרָיִם" (שם מ, טו). [הקשר הוא ניגודי: יעקב מתיישב בא"י - יוסף נגנב מא"י].

קשר נוסף: "אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב" (שם לו, ב) ⇔ "זֶה הַלְּדוֹת אֵת פְּרָעָה" (שם מ, כ).
קשר נוסף: "וְהָיָה נֶעַר אֵת גְּנִי בִלְהָה וְאֵת גְּנִי זִלְפָּה" (שם לו, ב) [שמש להם ומשרת להם (אב"ע)] ⇔ "וַיִּפְקֹד שָׂר הַטְּבָחִים אֶת יוֹסֵף אֶתְּם וַיִּשְׂרֹת אֶתְּם" (שם מ, ד).

קשר נוסף: "וַיִּבְא יוֹסֵף אֶת דְּבַתְּם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם" (שם לו, ב) ⇔ "בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יֵשֵׂא פְרָעָה אֶת רֵאשֶׁף מֵעֲלֵיךָ" (שם מ, יט). [הקשר הוא - יוסף אומר דברים שאינם נעימים לאוזן שומעיהם].

קשר נוסף: "וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשֵׁלֶם" (שם לו, ד) ⇔ "וְלֹא זָכַר שָׂר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ" (שם מ, כג). [הקשר הוא - התעלמות מיוסף. לא מדברים אל יוסף - לא מדברים על יוסף].

קשר נוסף: "וַאֲבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר" (שם לו, יא) ⇔ "וְלֹא זָכַר שָׂר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ" (שם מ, כג).

2. בשאלה זו נתקשו כבר הראשונים, ותיצרו בדרכים שונות. האב"ע תירץ, ש"כל החלומות הולכים אחר הפה - דברי יחיד הם" (אב"ע בראשית מ, ח), ואינם מתיישבים עם דברי יוסף שאמר "הָלוֹא לֵאלֹקִים פְּתוּרִים?! וכיצד יִשְׁבּוּ? וברמב"ן משמע, שיוסף אמר כך רק כדי שלא יענישוהו אם יפתור את החלומות לרעה, או כדי שלא יחששו לספר לו את החלומות. אבל אליבא דאמת - החלומות הולכים אחר הפה. עוד אמרו, ש"כל החלומות הולכים אחר הפה" אין הכוונה שהפותר יכול לפתור החלום כפי רצונו, אלא הפתרון צריך להיות מתאים לתוכן החלום, ואם פתר אותו כפי מה שנראה לו מסברתו שלא על דרך האמת - לא יתקיים החלום. ולכל זה צריך חכמה מיוחדת, להבין ולהכיר המשלים הנראים בחלומות, וכן צריך לדעת ולהכיר את בעל החלום, ולהתאים את החלום אליו, "כי לא כל החלומות ראוי שיפתרו בשוה אצל כל אנשים... כי כל אחד פתורו עמו, כפי מעשהו ומלאכתו" (אברבנאל בראשית מא, א). ולכל זה צריך סייעתא דשמיא וחכמה רבה, וא"כ גם אחרי שנאמר ש"כל החלומות הולכים אחר הפה", עדין "לֵאלֹקִים פְּתוּרִים", כי ממנו באה החכמה והעזרה לפתור את החלום כראוי. ונאמרו גם תירוצים אחרים. ומורנו הרב שליט"א תיירץ כאן את השאלה באופן מחודש משלו.

3. וכתב "אור החיים" הקדוש, שלכן אמר יוסף "הָלוֹא לֵאלֹקִים פְּתוּרִים", בלשון רבים, [ולא אמר "הָלוֹא לֵאלֹקִים פְּתוּרִים"]. כי יתכנו פתרונות רבים לחלום אחד, וכולם יהיו נכונים ("אור החיים" בראשית מ, ח).

4. ויש מבארים, שהחילוק בין שר המשקים לשר האופים הוא, ששר המשקים סחט את הענבים בידיו, ואת הראש השאיר לעניינים חשובים, שבהם צריך להשקיע את הראש. מה שאין כן שר האופים, שהשתמש בראשו כמדף - "וְהִגָּה שְׁלֹשָׁה סֵלִי חֲרִי עַל רֵאשִׁי" - וכי לזה מיועד הראש? ...! א"כ אינך צריך ראש! ולכן, "בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יֵשֵׂא פְרָעָה אֶת רֵאשֶׁף מֵעֲלֵיךָ, וְתִלָּה אוֹתְךָ עַל עֵץ".

5. והאות ב"ית של תיבת "בְּחַיִּי" משמשת כמו האות ב"ת בפסוק "אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי" (בראשית מח, כב), כלומר: באמצעות חרבי ובאמצעות קשת. וכן: "אֲנֹכִי מִפֶּה פִּמְטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי" (שמות ז, יז), כלומר: באמצעות המטה אשר בידי. וכן רבים במקרא.

6. וענין זה רמזו בלשון התפלה: "מסרת... טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך". דלכאורה קשה, בשלמא "גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים", זהו נס. אבל "טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך", איזה נס יש בזה? ולמה מזכירים זאת? וביאורו בזה, שזהו מעיקר הנצחון. דכיון שהמלחמה עם יון היתה מלחמה רוחנית, מלחמת הקדושה בטומאה, שהיונים רצו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", וכנגד זה יצאו היונים להלחם, והקב"ה סייע ברחמיו להגביר כח הקדושה על כח הטומאה, א"כ זהו מעיקר הנס, שהקב"ה מסר את הטמאים ביד הטהורים, ורשעים ביד הצדיקים, שעל זה היתה כל המלחמה, ולכן מזכירים זאת בנס הנצחון.

7. ומנין השנים המדוייק מיום שנצחו את מלכות יון ועד חורבן בית שני, הוא מאתים ושש שנים. ק"ג שנה למלכות בית חשמונאי, וק"ג שנה למלכות בית הורדוס (ע"ז ט, א). [ועכ"פ, מבואר בגמרא (שם), שרק בעשרים ושש השנים הראשונות של מלכות בית חשמונאי היתה מלכות ישראל עצמאית לגמרי. אבל אח"כ, במשך מאה ושמונים שנה שנותרו עד החורבן, היתה מלכות ישראל כפופה ומשועבדת למלכות רומי, וכלשון הספורנו: "מלכות בית שני היה כמו רגע, ועם שעבוד על הרוב" (ספורנו בראשית מט, כז)].

8. בכתוב מסופר, שחזקיהו סתם לא רק את מוצא מימי הגיחון העליון (דהיי"ב לב, ל), אלא גם מעינות נוספים (שם, ג-ד). ואולם בחז"ל מוזכר רק שלא הודו לו על סתימת מי הגיחון (ברכות י, ב), ומשמע שעל סתימת שאר המעינות לא היתה לחז"ל ביקורת. וכנראה שזה מהטעם הפשוט, שסתימת שאר המעינות נעשתה לפני נבואתו של ישעיהו, כפי שנראה מסדר הכתובים, וא"כ לא היה כל פגם בפעולה זו, שהיא בכלל ההשתדלות המותרת באותן נסיבות. ואולם סתימת מי הגיחון היתה לאחר נבואתו של ישעיהו, כמבואר ברש"י (פסחים נו, א), ולכן על זה לא הודו לו חכמים, כי אחרי נבואתו של הנביא, אין עוד צורך בהשתדלות נוספת. [וע"י מהרש"א בח"י אגדות (ברכות י, ב) שיישב באופן אחר].

9. החיד"א ב"שם הגדולים" מביא בענין זה סיפור מעניין: בימים בהם שהה רבי חיים ויטאל (תלמידו הגדול של הארי"ז ז"ל) בירושלים, בא אליו שר ישמעאלי תקף אחד בשם אָבו סִפְיָן, ודרש ממנו לאַתָּר בתוך שעות ספורות את מוצא מי הגיחון שסתם חזקיהו המלך ולפתוח אותו, ואם לא יעשה כן - דמו בראשו. עשה רבי חיים ויטאל קפיצת הדרך ובא לדמשק, כדי לברוח מפני השר הרשע. נגלה אליו רבו הארי"ז ז"ל בחלום, ואמר לו: הסכלת עשו! כי זה השר הוא גלגול סנחריב, ולכן נקרא אָבו סִפְיָן, שבערבית פירושו אָבִי הַתְּרָבוֹת, ואתה יש בכך ניצוץ חזקיהו המלך, והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי הגיחון, כי לא ברצון חכמים עשה חזקיהו המלך ע"ה, ובוזה היתה אתחלתא דגאולה... אמר לו רבי חיים ויטאל: אחזור לירושלים לפתחו? אמר לו: כבר חלפה השעה, ואין עתה העת לחזור ולתקן זאת (שם הגדולים - בערך רבי חיים ויטאל). [וע"י ב"בן יהוידע" (פסחים נו, א ד"ה ודע) מה היה סופו של אבו ספיין זה, ומה ארע לקברו שבבגדאד].